

## IMPRESIILE BĂNĂȚEANULUI VICENȚIU GROZESCU DESPRE DOBROGEA LA 1885

Radu Ardelean\*

Cuvinte cheie: *Dobrogea, populație, obiceiuri.*  
Mots clefs: *Dobroudja, population, coutumes.*

### The Dobrogea in the View of Vicențiu Grozescu in 1885 (Abstract)

Vicentiu (Vincent) Grozescu (1838–1897) was born and lived all his life in Banat, the province of Hungary, and had the offices of Greek-catholic priest and archpriest. He was very interested in history and ethnography of the Romanians, those of Banat in the first place, but not exclusively, and published some studies concerning the relations of the Romanians of Banat with the Hungarians and Austrians. He also made trips in Romania, independent state from 1878. In 1885 he relates his impressions about Dobrudja, the region between the Danube and the Black Sea, which was attached to Romania in 1878, until then being under the Ottoman rule.

The visitor was astonished of the life style, the customs and the clothes of the inhabitants, most of them Turks and Tartars, which he describes for the review *Familia (The Family)* from Oradea, where he cooperated also before.

The two principle characteristics of his *essay* are the superior position of a western *versus* the oriental civilization which is even blamed, and the pleading for the (re) Romanization of the province by means of colonization of Romanians from the mountains of Transylvania.

S-a indignat în repetate rânduri, la examenul istoriografiei române ardelenе și bănățene din secolul al XIX-lea și începutul celui următor că aceasta se confrunta cu o dramatică lipsă de personal calificat, ce se improviza din clerici, profesori, avocați, cu pondere fluctuantă. Necum reviste de specialitate, ci doar găzduirea unor studii istorice în gazete politice, culturale ori eclesiastice, iar la institute de specialitate, facultăți, catedre măcar (de istorie, câte una de limba română fiindând la Budapesta și Cluj)<sup>1</sup>.

Dintre cei care s-au nevoit a descria trecutul românesc – aproape exclusiv cis-carpatic – din părțile Banatului a fost preotul, protopop apoi, Vicențiu Grozescu, „șăran”/„bufan”, cum îl denunță acel „escu” final.

Născut în 1838 la Comloșu Mare (Comloșul Bănățean), era presumabil fiul preotului Petru Grozescu (1808–1872), inițial greco-orientat, dar a trecut la greco-catolicism, ca și alți membri ai familiei care a dat o suită de popi în Comloș (după obicei!).

Datele biografice, în lipsa cercetării de arhive, sunt manu sau indirecte, cum cele furnizate de Gheorghe Cotoșman, în secțiunea sa *Comunele și bisericile din Comloșu Mare și Lunca* din ciclul *Din trecutul Banatului* (cartea III, Timișoara 1934, pp. 355–356), ori o preluare dintr-un text despre Oprea Grozescu al lui Iuliu Vuia, care a activat ca director școlar la Comloș, acesta din urmă din monografia pe care i-a dedicat-o Ludovic Ciobanu (Timișoara 1934, p. 13).

În necrologele din *Dreptatea* (Timișoara), IV, nr. 49 din 3/15 mai 1897 și *Unirea* (Blaj), VII, nr. 12 din 20 martie 1898 aflăm că a fost hirotonisit în 1863 pentru parohia Sănnicolau Mare (fără date respective la studii); accede ulterior viceprotopop și protopresbiter pentru districtul Torontal între 1869–1889. Cariera i-a încununat-o transpunerea ca paroh, protă și asesor la Logoj.

N-a fost prea mult apreciat *post mortem*, dar, ca fost zelos diletant, a primit și cuvinte bune din partea unui istoric de talia lui Ioan Dimitrie Suci<sup>2</sup>.

S-a aventurat de la început să publice o micro-sinteză a ținutului de baștină (*Istoria Românilor de la Mureșul de Jos*, Oradea 1887), întru a proba

<sup>2</sup> Ioan Dimitrie Suci, Valeriu Braniște și Banatul, în *Omăgiu lui Valeriu Braniște*, coord. Valeria Căliman și Mircea Băltescu, Brașov, (1968), 29.

\* Institutul de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”, Timișoara, B-dul Mihai Viteazul, nr. 24.

<sup>1</sup> Vezi, mai ales, Nicolae Boșan, *Istoriografia bănățeană între multiculturalitate și identitate națională*, *Banatica*, XIV, (1996), 268–270.

continuitatea românească în zonă, având ca izvoare principale *Gesta* Anonymului, cele două *Vitae* ale lui Gerardus, dar și periegeze și izvoare orale (fantaste acestea).

A scris însă și despre zona Banatului Montan, o „Istoria Bănatului timișan” din *Familia* (Oradea), anul XXVI, nr. 14 din 8/20 aprilie 1890 prefațând un serial din 15 texte despre „Istoria districtelor românești în Bănatul timișan”.

Mai apoi s-a interesat și de răscoala țăranilor români bănățeni din timpul războiului otomano-austriac dintre 1737–1739<sup>3</sup>, cu vizibil angajament național, proprice unui romantic întârziat ce se afla.

O sumară descriere a Dobrogei a trimis-o Redacției de la fața locului, care la „Cuprinsul” revistei, plasat în fruntea acesteia, deși era final (anual), menționa articolul lui Grozescu la secțiunea „Vieță socială”, subsecțiunea „b) corespondințe” mai laconic: „Constanța: Corespondență”, pe când în corpul acesteia figura, în anul al XXI-lea de apariție, nr. 27 din 7/19 iulie 1885 la rubrica „Salon”, cu titlul „Din Constanța” și subtitlul explicativ „(Băile de la Constanța, poporațiunea ei, turcii și tatarii din Dobrogea, recolta, panai-rul (târgul) din Medegia [sic])” și cuprindea toată pagina 321 și jumătate din următoarea.

Călătoria și observațiile dădeau seama de o mentalitate modernă, dar sublinia dintru început cu superioritatea occidentalului că „nu cred să fie un ce mai interesant și mai instructiv pentru noi, deprinși pururea a ne afla în un cerc de oameni de o educație europeană, decât părțile acestea situate la Marea Neagră, aci la Tomi, Constanța de azi”<sup>4</sup>.

Călătorul e șocat de transformarea bruscă a vremii, devenită tomnatică în plină vară, pe când schimbarea vine regulat la noi în Bănat pe la 31 octombrie (!)<sup>5</sup>.

Vede „umbrele de la Geti [sic] și Tatarii”, care îi evocă „versurile triste ale lui Ovid”. Alt fel, puțin despre istorie: „Se zice că Tomi pe timpurile lui Ovid era un oraș de prima calitate, avea port însemnat, o poporațiune comercială, avea mai târziu episcopie romană”<sup>6</sup>, pe când în contemporaneitatea lui „urbea deplânsă” de Ovidiu „a devenit

o ruină locuită de o poporație venită aci nu să facă cultură, nu să facă interese patriei”, ci să profite de suferinzii veniți la băi. Deplângea faptul că nu se afla „mai multă lume română”, ci „unde te întorci, nu vezi alta decât niște capete imbrobodite de niște șaluri murdare și niște fesuri a căror culoare roșie a început a se perde ca vechia mărire și glorie a neamului turcesc”. Dar auzind *hogii* din *gianie* sau *softa*, venit special din Constantinopol cu prilejul *Ramazanului*, luna (a noua) din calendarul islamic, când credincioșii postesc între răsăritul și apusul soarelui, fiind ținuți și „la rugăciunile ritualice, incantația „*alini pena* (lumea e rea)” induce ascultătorului străin și puțin binevoitor senzația „că auzi povestirea peririi acestui neam care a dominat o parte din Europa, oprind-o în cultură mai 400 ani; și tot sub acest restimp acest soi de oameni turbați în fanatismul lor nu au inaintat în cultură, ci au regresat, putem zice la stadiul de animal”<sup>7</sup>. Totuși la târg „vezi pe ambițiosul turc cu șalvari[i] lui ce-i opresce mersul, și cu capul ras împodobit de niște șaluri de diferite colori, și par că-l vezi jelind a trecutului libertate când la brăul lui străluciau hangiare și pistoale și cu ele își făceau paragrafi de șef și dreptate contra *giaurului*”<sup>8</sup>.

La târgul din Medgidia (*Medegia* în text) puteau fi văzuți chiar „arapi negrii ca cerneala cu dinții lor răngiți și buzați ca niște cai îmbătrâniți în berări-ile lui Opler” (!). Tot aici „vezi tatarii cu fața lor cănească, ținugeți la barbă ca niște țapi de munte”. Pe aceștia îi desconsidera cel mai mult autorul, care se dezvăluie ca un xenofob uneori mai moderat, alte dați ca ultramontan: „tatarul, capcânele [căp-căunul, n. mea R. A.] acesta este ultima corectură ce se poate imagina în soiul de om. Cășile lor sunt niște bordee, de tot rău construite, și în giurul acestor visuini nu vezi alta decât niște grămezi de cenușă; aci nu vezi grădini, arbori, floră; abia niște câni urlând de foame pe movilele de gunoaie, spun străinului că și aci sunt un soi de creaturi.

Când toată lumea deacă sosesc drăguța de primăvară, lucrează, sădesce pomi, muncește ca vermele [sic] să crească alimentele vieții, atunci vezi familia de tatar rozând *cucută* și ierburi veninoase, de cari și animalele se feresc.”<sup>9</sup>. Dacă aul-rile tătăresci nu prezentau imagini idilice, totuși cea arătată de autor este necredibilă. De alt fel o parte a populației musulmane – turci și tatarii – se întorsese după război, datorită egalității de drept acordate și respectului proprietăților lor (erau cca 40000 de suflete), și a cetățeniei române, cu toate

<sup>3</sup> Vicențiu Grozescu, O istorie din suferințele bănățenilor. *Dreptatea*, I, nr. 241 din 4/16 noiembrie (1894), 6.

<sup>4</sup> Idem, *Familia*, loc. cit., 321.

<sup>5</sup> *Ibidem*.

<sup>6</sup> *Ibidem*. Vezi, pe scurt, pentru anticul Tomi(s), colonie a Milesului ionic, autonom din secolul al III-lea și temporar hegemon al Pontului Euxin, Radu Florescu, *Ghid arheologic al Dobrogei*, București (1968), 27–40. Publius Ovidiu Naso, poet clasic latin n. 43 a. Ch., a fost exilat acolo de la 42 de ani până la moarte (cca 8 ani) și a scris poemele elegiace *Tristae* și *Ponticae*.

<sup>7</sup> Vicențiu Grozescu, loc. cit.

<sup>8</sup> *Ibidem*, 321–322.

<sup>9</sup> *Ibidem*, 321.

regulamentele și legile (cea din 1882 mai ales) care încurajau stabilirea elementului românesc<sup>10</sup>. Sunt de reținut mai ales „Legea pentru organizarea Dobrogei” din martie 1880 care asigura cadrul integrării provinciei în România, consacrat și în *Constituția* modificată din 1884, care extindea legislația Regatului, cu mici excepții în privința drepturilor politice, limitate pentru a nu se induce disensiuni<sup>11</sup>. Aceste prevederi legislative, cum și evenimentele politico-militare care le-au precedat, ducând la reunirea provinciei maritime cu Țara veche sunt ignorate de Vicențiu Grozescu, care preferă prezentarea peisajului uman, caleidoscopic, precum și a unor cutume locale care l-au frapat, execrându-le în cea mai mare parte, cum pe samsarii greci care îi extorcau pe cei veniți la băi și împotriva cărora aduce în sprijin un citat din Polibiu (care, deși grec, proclama supremația Romei)<sup>12</sup>. E și un prilej de a lansa o teză conspiraționistă: „Nu știu, dar mi se pare că aci poporațiunea [musulmană, R. A.] din Constanța are acești samsari o legătură secretă și prin ei indirecte exploatează sârmana colonie română adusă aci [pentru] a stabili ordinea și a răspândi civilizarea românească”<sup>13</sup>.

A profitat că de o lună funcționa târgul bi-anual de la Medgidia (înființat pe la 1840 după *Enciclopedia „Cugetarea”* a lui Lucian Predescu din 1929, s. v.), căci, spune, „eram și eu curios a cunoaște datinile oamenilor scăpătați în cultură: că oare cum își eserțiază trebuințele acestea de câștig” (oferite de târg, R. A.)<sup>14</sup>.

Pe lângă turcii, tătarii și arapii menționați „aci vezi pe lipoveni cu bărbile lor muscălesci nepeptenate, și la prima vedere ți se pare că acești oameni au posa unui arici; aci vezi pe armeanul cu capul plecat gânditor la lirele turcesci; aci vezi pe ovreul din Galiția cu perciunii lui încârligați ca o coadă de rățoi; aci vezi grecul și bulgarul ambii șireți rivalisând cum să câștige părăluțe pe brafă pe salip și lemonada pe cari le descântă într-un limbagiu păsăresc”<sup>15</sup>.

Expoziția etnografică ar fi toată în registru negativ (mai laes „căpcâni” echivalați cu tătarii, pare-se prima oară de Limba-lana, după cărți

populare, vezi *DLR*, II, p. 101 s. v.) dacă nu ar fi o mică consolare: „Aci sunt și Mocanii noștri cu fețele lor bărbătești, cu statura lor superbă, vânzând argelii [herghelii, R. A.] de cai, ciopoară de vite și turme de oi.” Acești *mocani* erau români ardeleni, din zone montane de obicei și au avut un rol important în popularea Dobrogei<sup>16</sup>.

Relata apoi ciudățenia vânzătorilor-cumpărărilor, când prețul este fixat prin confruntarea fizică între actanții comerciali, eventualele scrântituri fiind reparate „de un mufti mai pricopsit în arta de medicină”<sup>17</sup>.

Se mai și contrazicea uneori, când la câteva pasagii distanță arată ba că, în ciuda lipsei precipitațiilor și lucrării foarte superficiale a pământului cu unelte rudimentare de tătari, „mirare, recolta este bună” (o apreciază în „meți”, măsură variabilă, din locurile natale, pentru ca mai jos să spună că provincia „este un deșert, și ți se pare că te afli în părțile Zaharei [n. b.!), unde *cocoș nu cântă și clopot nu sună*.” Remediu era românizarea, care întârzia regretabil: „Ce păcat că această țară binecuvântată cu un pământ mănos, că nu este poporată cu niște români laborioși, căci ar deveni grădina României”<sup>18</sup>.

Aceasta era, iterată, și concluzia textului „Aș avea multe ați [sic] descrie\* din părțile acestea, dar me obțin de ocamdată cu atâta, că guvernul român are aci a deștepta o lume ignorantă, a da civilisare la niște poporațiuni sălbatice, și a romanisa o țeară unde guvernul muzulman nu a făcut alta prin Hogii sci a îmbătat lumea cu *Alim fena* (lumea e rea).

Podul priecat peste Dunăre la Cernavodă este o cestiune ce va strămuta suprafața Dobrogei [sic]; îl cere guvernul, îl solicită Camera [Deputaților] și oftează aci după el tot românul. Această comunicațiune directă cu România – mamă va rumpe cu desăvârșire trândăvia orientală și va străcura elementele laborioase!”<sup>19</sup>.

Acelui dorit (și necesar!) pod, care avea să devină, între Fetești și Cernavodă cel mai lung de pe continent, i s-a definitivat și aprobat proiectul în 1889, fiind inaugurat la 14 septembrie 1889 – 14 ani după scrierea lui Grozescu, iar lucrările la portul Constanța, alt element esențial de modernizare a țării au început în 1896, fiind terminate în 1909<sup>20</sup>.

<sup>10</sup> Vezi Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanța, (1998), 336–337, 340 sqq, 351–367 (cap. XV redactat de Ion Bitoleanu).

<sup>11</sup> *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, București, (2003), 38–44 (text de Sorin Mureșeanu).

<sup>12</sup> Vicențiu Grozescu, *loc. cit.*

<sup>13</sup> *Ibidem*.

<sup>14</sup> *Ibidem*.

<sup>15</sup> *Ibidem*, p. 321, Salipul era o băutură dintr-o plantă folosită și în scopuri medicinale (vezi *Dicționarul limbii române [DLR]*, vol. XIII, București, (2010), s. v.

<sup>16</sup> Vezi Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII–XX*, ed. II-a, București, (1977), 251–268 cu comunele de proveniență și așezare a mocanilor.

<sup>17</sup> Vicențiu Grozescu, *op. cit.*, 322.

<sup>18</sup> *Ibidem*, 321.

\* Textul era conceput la modul epistolar, deși aceasta reiasă sporadic.

<sup>19</sup> *Ibidem*, 322.

<sup>20</sup> Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, 367.

Remarcăm deci atitudinea de superioritate a occidentalului față de oriental, nepunerea în discuție a apartenenței Dobrogei la România (o făceau bulgarii!) cum și ignorarea „schimbului” din 1878 dintre sudul Basarabiei și Dobrogea, de asemenea dorința de impulsivitatea a românizării provinciei.

Culoarea textului este dată și de termeni turcești ca *Pramazan*, *alişveriş*, *alini pena*, *salip*, *dărman* (un fel de sită mare), apoi evocarea Saharei și a elefanților și crocodililor vopsiți pe veșmintele tătăroaicelor.

Autorul va „recidiva” în 1887, când va efectua un periplu de 11 luni în Orient, descris și acela în *Familia* și pe care îmi rezerv să-l consult cu altă ocazie. A fost și el menționat în *Bibliografia istorică a României*, care îl cuprinde anterior, după principiul cronologic, și pe cel care a făcut obiectul acestui articol<sup>21</sup>.

## LES IMPRESSIONS DU VINCENT GROZESCU DU BANAT SUR DOBROUDJA EN 1885

(Résumé)

L'auteur résume les commentaires sur la Dobroudja, la province maritime incorporée à la Roumanie en 1878, parus dans la revue *Familia (La Famille)*, actuellement ville de l'Quest de la Roumanie, à l'époque appartenait à l'Autriche-Hongrie, de même que la Banat, La province natal du correspondant, prêtre catholique de rythe orientale. Il fut frappé par les vêtements et les coutumes laïques et religieuses de Turcs et des Tartares surtout, qui formait encore la majorité de la population, mais aussi des Juifs, Russes, Grecques, Bulgares, réservant son admiration seulement pour les Roumains, an grande partie provenant des régions montagneuses de Transylvanie et encore minoritaires dans la région. Il était désolé de l'aspect barbare de la province orientale, qu'il opposait à l'Occident civilisé, et plaidait pour la modernisation, en commensant avec la voie ferrée trans-danubienne (inaugurée en 1909). Le mérite de l'article consiste dans la reproduction fidèle de la couleur locale.

<sup>21</sup> Vezi *Bibliografia istorică a României*, sec. XIX, vol. II, tom. I, coord. Cornelia Bodea, București, (1972), 378, nr. 7711.